

De zee is een onzekere spinde... Laatste der Nieuwpoortse IJslanvaarders aan het woord

In het museum van Nieuwpoort heeft men, een paar jaar geleden, een interieur van een vissershuisje samengesteld, zoals men er, nog niet zo lang geleden, aan onze Westkust vele vond. De armoedige meubilering - een paar ruwe kastjes, een tafel en een kachel, de kader 'God ziet mij, hier vloekt men niet', de gedroogde vissen aan een touw boven de zwarte Leuvense stoof, de roodkoperen waterketel en het primitive Lielevrouwbeeldje onder een stolp... het roept allemaal treffend de atmosfeer uit vroegere dagen op.

In dergelijke benauwde en toch gezellige plaatsjes leefden onze IJslanvaarders rond de eeuwwisseling.

Nieuwpoort telt thans (29.11.61) nog vijf IJslanvaarders Louis Double, Henri en Engel Puystiens, Isidoor Verleene en Theophiel Vanelverdinghe.

Henri Puystiens

Henri, geboren te Oostduinkerke 6 februari 1879, was de oudste zoon van een gezin van acht kinderen. Vader Leopold Puystiens maakte 22 reizen op IJslan, en vier van zijn vijf zoons zouden later varen op IJslan.

Henri, die negen reizen maakte, had amper 15 jaar bereikt, en was nog nooit op zee geweest, toen hij als 'jongen' werd 'bescheept' (aangemonsterd) op de gloednieuwe 'Similiante' (*La Sémillante*) uit Duinkerke. Bij zijn bescheeping kreeg hij 200 F, som die hem toeliet de benodigdheden te kopen voor de zes maanden lange zeereis. Dit betrof inzonder aankoop van oliegoed, wanten, laken. Kort voor de afvaart moest de bemanning 'den bureau' passeren; ze kregen dan nogmaals 200 F. Deze 400 F waren het loon voor zes maanden hard labeur, waarbij het leven dagelijks op het spel stond, en de voeding van de mannen praktisch bestond uit gekookte 'erpels met de pele' (aardappelen met de schil) en kabel-jauwkoppen. Ter afwisseling werden er 's zondags twee kilo erwten voor 13 man uitgedeeld om soep te maken. De mannen kregen echter regelmatig een 'slok' rum, om zich te verwarmen.

Nopens de vangsten wist Henri te vertellen, dat een doorsnee vaartuig 350 à 400 ton (1 ton is gelijk aan 145 à 155 kg) kabeljauw meebracht. De aanvoer werd ook uitgedrukt in 'last' (een 'last' is 14 ton, wat dus ongeveer 2100 kg zou geven). In één ton waren gewoonlijk 80 à 100 kabeljauwen

geborgen. Op uitzonderlijke plaatsen werden soms kabeljauwen gevangen waarvan 18 à 22 stuks in één ton gingen. Deze soort kabeljauwen werden door de IJslandvaarders ‘zwijntjes’ geheten.

Anderzijds mocht de bemanning een zeker aantal ‘buts’ vangen, die op zee gedroogd werden, en die bij de thuiskomst verkocht werden voor ‘drinkgeld’. Deze butts wogen per stuk 30 à 90 kg en waren ruim 1,70 m lang. Ter hoogte van de vliezen, *kreppe* genaamd, hadden deze vissen nog een dikte van een zware mannenarm.

Eenmaal gehuwd zegde Henri Puystiens de IJslandgronden vaarwel, en werd kustvisser. Zo begon hij met een ‘*pannepot*’ (vaartuig dat te De Panne op het strand aanlegde). Ook toen was het leven zeer lastig, en diende Henri de vangst met een ‘*nekkekraker*’ (korf in kegelvorm die op de rug gehaakt werd) aan wal te brengen.

Engel Puystiens

Engel, geboren te Oostduinkerke 2 september 1883, jongere broer van Henri, werd IJslandvaarder op 16-jarige leeftijd en maakte in het totaal 7 reizen op IJsland. Zijn eerste afvaart, met de *Berthe* uit Duinkerke, was een start vol hindernissen. Na drie dagen ‘traverse’ werd het vaartuig ondergelopen door een Engelse visbak. De volledige ‘koppage’ van 18 man werd gered. Via Londen en Kales, bereikte men opnieuw Duinkerke, waar amper acht dagen later opnieuw vertrokken werd met de ‘Leon’.

Louis Double

Louis, geboren te Nieuwpoort 23 november 1873, werd IJslandvaarder op 20-jarige leeftijd, nadat hij als leerling op de schoolschepen *Ville d'Ostende* en *Ville de Bruges* en als matroos op het stoomschip *Stad Nieuwpoort*, reeds zes jaar had gevaren. Louis maakte in het totaal tien reizen op IJsland of met andere woorden, hij bracht ruim zestig maanden door in de IJslandse wateren.

Zijn eerste reis werd een rekord op gebied van tegenslagen. Op 6 maart vertrok de ‘Marie Juliette’, met vliegende stormwind in de rug. Na slechts 5 dagen werden de IJslandse wateren bereikt (een gewone overtocht duurt 10 dagen). De storm bleef echter 12 dagen aanhouden, en alle verschansingsplanken werden weggeslagen, zodat de bemanning een noodschans diende te vervaardigen om te kunnen ‘*kollen*’ (vissen met de lijn). Tevens had de galette de reddingsboot verloren en

een gedeelte van de kabeljauwbakken waren over boord geslagen. De totale vangst bedroeg dit jaar slechts 168 ton.

Nopens de visserij had Louis het voornamelijk over het 'vlekken' en 'zouten' van de vis. Eenmaal dat het begon donker te worden, en er niet meer kon gevist worden, werd het *vlekken* aangepakt. Eerst werden de koppen afgekapt en de kavels losgesneden. De kabeljauwen werden vervolgens in drie 'letten' (stukken) gesneden. Na ze in tonnen geplaatst te hebben, werd de vis voor drie à vier dagen in de kabeljauwbakken geworpen. Deze bewerking moest toelaten het bloed te verwijderen en de vis te laten 'wit trekken'. Vervolgens werd de kabeljauw opnieuw uitgehaald, met water afgespoeld om de overblijvende bloedklonters te verwijderen, en in tonnen gedaan die overvloedig van zout waren voorzien. De hoeveelheid zout reikte normaal 20 cm boven de ton uit, dit met het vooruitzicht dat de vis zou inkrimpen. De 'kuiper' (bemanninglid belast met het onderhoud van de kabeljauw) perste de vis en legde de 'boom' (deksel) op de ton. Nadat deze bewerking met zout een tweede maal was herhaald, werd de 'boom' voorgoed opgelegd. Dan werden de tonnen nagezien, en op de niet goed gesloten tonnen (*duigen* geheten) werd een kenteken aangebracht. Een 'duige' werd gewoonlijk niet in de onderste rijen geplaatst, dit om te beletten dat de pekkel zou uitlopen. Het nazien van de tonnen gebeurde op zeer eenvoudige wijze. In de 'boom' werd een opening gemaakt; de kuiper blies daardoor, om te zien of er geen water was. Wanneer geen blaasjes aan de oppervlakte kwamen was alles in orde.

Omtrent de bemanning weet Louis Double te vertellen dat er hoogstens vier Belgen per vaartuig meemochten. Vaartuigen met meer dan 20 man, hadden recht op vijf Belgen.

Isidoor Verleene

Isidoor, geboren te St.-Idesbald-Koksijde 13 november 1885, maakte slechts één reis op IJsland, die juist geteld 6 maand en 19 dagen duurde. Hij deed de vaart in 1906 met het vaartuig *Elegante*.

Nadien vaarde hij met de K.I. op Nieuwpoort. De boten legden in die tijd nog aan nabij de huidige overzet. Tijdens het haringseizoen werden de vangsten verkocht per 'but' of 'halve but' (1 but = 416 haringen). Aldus diende de ganse vangst haring geteld te worden. Hierin werden de vissers bijgestaan door hun vrouwen.

Theophiel Vanelverdinghe

Theophiel, geboren te Koksijde 11 december 1878, vaarde eerst op de P. 10, en werd op 22-jarige leeftijd IJslandvaarder. Maakte in het totaal zeven reizen mede. Op 6 maart 1900 reisde hij voor de eerste maal naar IJsland, aan boord van de *Notre Dame des Dunes*.

Tijdens zijn vijfde reis vroom het zo hard dat, wanneer een kabeljauw aan boord werd gegooid, en men zijn lijn 'klaarde', inmiddels de kabeljauw aan dek vastgevroren was. De bemanning kreeg toen een dubbel rantsoen rhum.

'Ja, beaamde "Kokske" Vanelverdinghe, de honden aan boord hadden een beter leven dan wij!'

Of er dan honden aan boord waren? Ieder vaartuig dat op IJsland vaarde, had een hond mee. Deze dieren werden speciaal opgeleerd om vis, die bij het ophalen van de lijn afviel, te gaan halen. Gewoonlijk had de kabeljauw de haak ingeslokt en werd bij het ophalen van de lijn een gedeelte van de ingewanden uit de muil gerukt. In visserstermen noemde men dat 'puddok' of 'Frans broodje'. Dit gedeelte hing uit de kabeljauwskop, met het gevolg dat deze vissen aan de oppervlakte bleven drijven. De hond sprong vervolgens over boord en ging de vis vangen. Daar het om ronde vis ging snapte de hond de te vangen vis bij de 'zwemmers' (vinnen); vervolgens zwom hij met de kop en de twee voorpoten in een koord met een strop en werd aldus uit het water gehaald, samen met de kabeljauw. De hond werd ook soms gebruikt wanneer de bemanning op wilde 'buchten' (zeevogels) schoot, en deze in zee neervielen.

Als bijzonderheid wist 'Koske' te vertellen, hoe hij aan zijn 'lapjesnaam' gekomen is. Het dagtekent van Theophiels schooltijd, toen hij naar het strand ging om 'teele koks' (schelpen) te rapen. Op zekere dag had hij een ganse korf teele koks geraapt. Bij zijn thuiskomst hadden zij die grote hoeveelheid gekookt en opgegeten, zoals nu de mosselen. Van die dag, werd de familie Vanelverdinghe 'Kokskens' genoemd. Een bijzonderheid is wel dat 'Kokske Vanelverdinghe' op 26 januari 1961 zijn Diamanten Bruiloft heeft gevierd.

Deze laatste Nieuwpoortse IJslandvaarders zijn allen rondborstige kerels die urenlang herinneringen kunnen ophalen van hun tochten, hun vroegere armoe, en hun *maten* (kameraden). Nu nog zijn zij ganse dagen om en rond de 'kaaie', waar zij het drukke gedoe van hun kinderen en kleinkinderen gadeslaan.

JACQUES BEUN